Cover Page

Universiteit Leiden

Leiden University Repository

The handle http://hdl.handle.net/1887/26165 holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Edisherashvili, Natalia
Title: Communicative language teaching in Georgia : from theory to practice
Issue Date: 2014-06-03

SAMENVATTING

De geschiedenis van de methoden in het taalonderwijs kent vele dramatische wendingen, en de zoektocht naar de beste methode duurt nog steeds voort. Deze zoektocht is door sommigen vergeleken met die naar de Heilige Graal, waarin vakmensen zich op langdurige expedities begaven om de Graal te vinden, uiteindelijk met weinig succes (Kumaravadivelu, 2008: 164). Volgens de huidige normen is de beste methode echter die welke het meest in de behoeften van een bepaalde samenleving voorziet. Vandaag de dag is, tegen de achtergrond van een groeiende globalisering, grensoverschrijdende communicatie een prioriteit geworden, en daarmee het leren van andere talen. De opstelling door de Raad van Europa in 2001 van het Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching and Assessment (CEFR), een document waarin richtlijnen zijn neergelegd voor nieuwe doelstellingen omtrent kennis van vreemde talen en dat gericht is op het vergroten van de praktische beheersing van een vreemde taal door leerlingen in die taal, is het bewijs van een paradigmaverschuiving die een nieuw tijdperk heeft gemarkeerd in het onderwijs van vreemde talen, zowel in Europa, waaronder ook Georgië, als in andere delen van de wereld.

Het in dit proefschrift gepresenteerde onderzoek werd uitgevoerd om empirische gegevens te verzamelen met betrekking tot de huidige situatie van het onderwijs in de Engelse taal (English Language Teaching, ELT) in scholen voor voortgezet onderwijs in Tbilisi, de hoofdstad van Georgië. Het hoofddoel van deze studie is het onderzoek naar hoe de theorie de praktijk ontmoet en wat het resultaat is van het combineren van theorie en praktijk. In het algemeen doorloopt onderwijsbeleid verscheidene stadia alvorens het zijn uiteindelijke doel bereikt. In de eerste plaats moet de theorie op adequate wijze begrepen en in brede kring geaccepteerd worden door zowel de eigenlijke uitvoerders van het beleid, de leraren, alsook de andere onmiddellijk betrokkenen bij het leerproces, de leerlingen. In de tweede plaats moet het beleid ook daadwerkelijk in de praktijk worden toegepast, en moet het dus kenmerken hebben die verenigbaar zijn met de werkelijkheid van het klaslokaal. In de derde plaats moet het succes van een bepaald onderwijsbeleid uiteindelijk worden bepaald aan de hand van meting van de effecten ervan op de kennis van de leerling. In het hier gepresenteerde onderzoek is getracht om, met medeneming van deze aspecten, te komen tot een totaalbeeld van de algehele situatie op het gebied van het Engelse taalvaardigheidsonderwijs in Georgië.

Dit proefschrift, getiteld Communicative Language Teaching in Georgia – From Theory to Practice, bestaat uit elf hoofdstukken. Hoofdstuk 1 omvat de Inleiding. In hoofdstuk 2 tot en met 6 wordt de theoretische achtergrond van de onderzochte taalonderwijsmethode, Communicative Language Teaching (CLT), beschreven. In hoofdstuk 7 tot en met 10 wordt

ingegaan op de verschillende deelterreinen van de onderzochte methode zoals die wordt toegepast op een aantal geselecteerde scholen in Tbilisi; nagegaan wordt welk begrip de taaldocenten en leerlingen hebben van CLT en hoe ontvankelijk zij ervoor zijn (hoofdstuk 7 en 8), welke de actuele realiteit is van de taalklaslokalen (hoofdstuk 9), en in welke mate de som van al deze factoren weerspiegeld wordt in het niveau van communicatieve vaardigheid van de leerlingen in het Engels (hoofdstuk 10). Hoofdstuk 11, het laatste hoofdstuk van dit proefschrift, bevat, naast een samenvatting van de bevindingen en de conclusie van het onderzoek, een aantal aanbevelingen met betrekking tot de huidige situatie van het taalonderwijs in Georgië.

In Hoofdstuk 1, Introduction, worden de doelen van het onderzoek beschreven en de onderzoeksvragen gepresenteerd die gesteld en beantwoord worden in de analytische hoofdstukken van het proefschrift. In dit hoofdstuk worden de algehele opzet van het onderzoek en de gebruikte methoden besproken, en wordt een overzicht van het gehele proefschrift gegeven.

In Hoofdstuk 2, History of Language Teaching Methods, worden de ontwikkelingen op het gebied van het onderwijs in vreemde talen, vanaf het ontstaan van het vak taalonderwijs tot heden ten dage, in het kort beschreven. Het doel van dit hoofdstuk is om CLT, de taalonderwijsmethode die in dit proefschrift onderzocht wordt, in een historische context te plaatsen. Daarbij wordt een overzicht gegeven van de achtergrond en het ontstaan van CLT, om vergelijking en contrastering van CLT met andere taalonderwijsmethoden mogelijk te maken en om de onderscheidende karakteristieken van CLT uiteen te zetten. In dit hoofdstuk wordt ook het concept van het post-methodische tijdperk besproken, alsmede de vraag naar een meer flexibele benadering van onderwijs, gericht op aanpassing aan de wensen en belangstelling van hedendaagse leerlingen, in plaats van een benadering die gefixeerd is op bestaande methodologische kaders.

Hoofdstuk 3, Communicative Language Teaching, is gericht op de beschrijving van de theoretische basis, de kenmerken en de ontwikkeling van CLT. Omdat juist deze methode heden ten dage aanbevolen wordt op zowel openbare als particuliere scholen in Georgië, werd het van belang geacht om er een diepgaand onderzoek naar uit te voeren, waarbij gekeken werd naar het ontstaan van CLT, de theoretische basis, de hoofdprincipes waarop de methode is gebaseerd, en de kritiek en uitdagingen die er veelal mee worden geassocieerd. Dit hoofdstuk dient als achtergrond voor een beter begrip van de in dit proefschrift gebruikte onderzoeksmethoden en -instrumenten (vragenlijsten, interviews, lesobservaties en toetsschema's van de taalvaardigheid van de leerling) bij de bestudering van de geïdentificeerde principes en het kader van CLT.

Hoofdstuk 4, Technology-enhanced Communicative Language Training, behandelt de innovatieve benaderingen die tegenwoordig gebruikt kunnen worden om de efficiëntie van het taalonderwijs te vergroten. Net als

elders vindt er een digitale revolutie binnen het onderwijs plaats, en scholen moeten belangrijke ontwikkelingen in de wereld bijhouden. Dit geldt evenzeer voor het taalonderwijs. De technologie en de mogelijkheden die de ICT biedt aan taalonderwijs en taalstudie zijn sterk in harmonie met de principes van CLT, omdat deze methode zich richt op het uitrusten van taalleerlingen met de communicatieve competenties en vaardigheden die nodig zijn voor het functioneren in allerlei situaties en met behulp van vele wijzen van communicatie, waarvan in de huidige tijd zowel persoonlijk-fysieke als digitale interacties deel uitmaken. In dit hoofdstuk wordt daarom de noodzaak onderstreept om te komen tot een betere integratie van technologie in het taalonderwijs. Van de meest gangbare technologische instrumenten die tegenwoordig populair zijn over de hele wereld wordt het mogelijk gebruik in het taalonderwijs besproken. Een aantal voordelen, maar ook uitdagingen, die verbonden zijn aan de integratie van ICT in het taalonderwijs wordt samengevat, en relevante aanbevelingen omtrent het gebruiksvriendelijker maken van de met ICT versterkte CLT worden bediscussieerd.

Hoofdstuk 5, Foreign Language Teaching in Georgia: From Soviet Times to the Present Day, biedt een historische context van en een perspectief voor het onderwijs in vreemde talen in Georgië. De ontwikkelingen op dit terrein vanaf het Sovjettijdperk tot aan het heden worden in dit hoofdstuk beschreven. Door het onderwijs in vreemde talen in Georgië in de sociaal-historische context van het communistische en post-communistische Oost-Europa te plaatsen, wordt een beter licht geworpen op de wijze waarop sociaal-politieke tendensen tot grote veranderingen hebben geleid in het beleid en de onderwijsmethoden met betrekking tot vreemde talen en hebben bijgedragen aan de hedendaagse toepassingen ervan in Georgië. Sinds de onafhankelijkheid van Georgië van de Sovjetunie in 1991 is, in de veranderende sociaal-politieke context, de noodzaak van een toename van het deel van de bevolking dat vrij kan communiceren in vreemde talen, vooral in het Engels, opnieuw bestudeerd en van een hogere prioriteit voorzien. Terecht is ingezien dat voor een klein land als Georgië, waarvan de nationale taal, het Georgisch, slechts binnen de landsgrenzen gesproken wordt, de beheersing van vreemde talen een middel wordt voor grensoverschrijdende communicatie en een sterkere integratie met de rest van de wereld. In dit hoofdstuk komen tevens de meest recente hervormingen en innovatieve initiatieven op het terrein van het taalonderwijs aan de orde. In hoeverre de inspanningen tot nu toe een weerslag hebben gehad op de algehele positie van het taalonderwijs in Georgië is een onderwerp dat verderop in dit proefschrift (hoofdstuk 7 tot en met 10) ter sprake komt.

In Hoofdstuk 6, Foreign Language Teaching Policy in Georgia, wordt een gedetailleerde beschrijving en analyse gegeven van het huidige beleidsdocument met betrekking tot het onderwijs in vreemde talen in Georgië, het National Curriculum for Foreign Languages (NCFL). Van dit document worden de structuur, de prioriteiten, de doelen en de normen besproken. De

analyse van dit document is belangrijk omdat het NCFL de basis vormt voor de globale onderzoeksvraag in dit proefschrift: in hoeverre bereiken de officiële aanbevelingen het eigenlijke klaslokaal en in hoeverre hebben zij een weerslag op de feitelijke communicatieve vaardigheid van de leerlingen? In de analytische hoofdstukken (hoofdstuk 7 tot en met 10) die op dit hoofdstuk volgen worden de feitelijke taalpraktijk en de communicatieve vaardigheid van de leerlingen onderzocht. Deze analyses zijn erop gericht om te achterhalen in welke mate elk van deze onderwerpen een afspiegeling is van de grondprincipes van de in het NCFL voorgestelde onderwijsmethode, en waar in het traject van de beleidsoverdracht de CLT tegen de grootste hindernissen aanloopt, zo er al sprake is van hindernissen.

Hoofdstuk 7 (Studie 1), English Language Teachers' Perceptions of CLT, is het eerste van vier analytische hoofdstukken in dit proefschrift. Het onderzoek voor deze studie was erop gericht om vast te stellen in welke mate de leraren op de hoogte waren van en zich hielden aan het bestaande taalcurriculum, hoe goed hun inzicht was in de principes van de voorgeschreven onderwijsmethode, en of zij er wel of niet voorstander van waren. De gegevens, verkregen door middel van interviews en vragenlijsten, lieten zien dat de overgrote meerderheid van de taaldocenten in Georgië maar zeer beperkt op de hoogte is van de details van het NCFL en zich – in vergelijkbare mate – weinig houdt aan de aanbevelingen in het taalcurriculum. Dit zou verklaard kunnen worden uit een gebrek aan externe evaluatie, en pogingen daartoe, van de kant van de overheid. Het niveau van inzicht van de taaldocenten in de theoretische grondslagen van CLT bleek ook onvoldoende te zijn. Een reden hiervoor is mogelijk de afwezigheid van een juiste academische achtergrond op het gebied van de methodologie van het taalonderwijs bij de leraren en het incidentele, inconsequente karakter van de trainingen die in Georgië aan leraren in het voortgezet onderwijs worden verstrekt, zowel tijdens hun dienstbetrekking als in de periode die eraan voorafgaat. Voor wat betreft de opvattingen van leraren inzake CLT bleek uit kwalitatieve en kwantitatieve gegevensanalyse dat zij – in theorie – een grote mate van instemming hebben met CLT, welke methode zij als een efficiënt instrument voor het taalonderwijs zien. In Hoofdstuk 7 worden eveneens de evaluaties, door Georgische leraren, van de aan CLT gerelateerde uitdagingen besproken. Het onderzoek laat zien dat de meeste Georgische leraren Engels, ondanks hun – waargenomen – positieve houding jegens en steun voor het gebruik van CLT, de meeste zaken die in de literatuur besproken zijn als verbonden met de uitvoering van CLT in een niet-Engelse context ook als problematisch zagen. Het is daarnaast interessant om erop te wijzen dat – in de interviews – de leraren terughoudender waren in het erkennen van uitdagingen die betrekking hadden op hun eigen rol in het onderwijs, en, in plaats daarvan, vooral problemen noemden die betrekking hadden op de leerlingen en op de leiding. Gevraagd naar een reactie op dezelfde uitdagingen in meer algemene zin, gaven leraren toe dat een deel van de problemen

veroorzaakt zou kunnen worden door het ontbreken van bepaalde vaardigheden bij henzelf. Aan de andere kant werd door hen een aantal zeer problematische aspecten van CLT, zoals het toetsen op de feitelijke communicatieve vaardigheid van de leerlingen, geëvalueerd als de minst problematische onderdelen van het studieproces. Dit kan opnieuw uitgelegd worden aan de hand van het feit dat de leraren totale vrijheid genieten om hun eigen toetsschema's en -methoden te gebruiken; ze worden in dat proces zelden gesuperviseerd of gevolgd door externe instanties. Met betrekking tot de effecten van bepaalde externe factoren werden er geen significante, brede verschillen gevonden tussen groepen leraren van verschillende soorten scholen in de mate waarin zij op de hoogte waren van het officiële beleidsdocument en of zij de aanbevelingen daarin opvolgden. Voor wat betreft het begrip van de theorie achter CLT bleek dat leraren van kleine, centraal gelegen scholen een significant beter inzicht in die theorie hadden dan leraren van andere soorten scholen. Hierbij is het interessant om op te merken dat, hoewel duidelijk was dat leraren van openbare scholen in Tbilisi gemiddeld over een langduriger ervaring in het taalonderwijs beschikken en veelal ouder zijn dan leraren van particuliere scholen, geen van deze factoren een positief effect bleek te hebben op de mate van hun bekendheid en meegaandheid met het huidige taalbeleid of op de mate van hun kennis/begrip van de theorie van CLT. Een hogere leeftijd en meer ervaring maakt niet dat leraren meer waardering hebben voor de communicatieve manier van onderwijs of minder beducht zijn voor de confrontatie met de aan CLT gelieerde problemen in de praktijk van het klaslokaal.

In Hoofdstuk 8 (Studie 2), Learners' Attitudes towards Communicative Language Teaching, wordt duidelijk dat Georgische leerlingen over het algemeen laten zien dat zij de meeste principes en toepassingen van CLT accepteren. Desalniettemin waren er ook niet op CLT gestoelde leerervaringen die door leerlingen geprefereerd werden boven meer CLT-compatibele toepassingen. Een meerderheid van de leerlingen gaf bijvoorbeeld een voorkeur aan voor meer op precisie dan op welbespraaktheid georiënteerd onderwijs, en gaf meer prioriteit aan de voorbereiding op examens dan aan echte communicatie tijdens de lessen. Dit toont opnieuw aan hoe buitengewoon belangrijk het is om de voorgeschreven onderwijsmethode te laten aansluiten aan een toetssysteem: tenzij de toetsmethoden in Georgië beter georiënteerd worden op het meten van communicatieve vaardigheden, en zo lang zij hun vooral op de vorm gerichte, niet-communicatieve karakter behouden, zal het erg moeilijk zijn om te garanderen dat de onder-wijsmethodologie in het leerproces in Georgië van echt communicatieve aard is. In hun evaluatie van aan CLT gelieerde problemen classificeerden de leerlingen de toepassing van CLT in taalklassen in Tbilisi als matig uitdagend, waarbij zij van hun kant het grote aantal leerlingen per klas in de openbare scholen als voornaamste probleem aangaven. Ten aanzien van het effect van de factoren soort school en sekse op de houding van leerlingen

jegens CLT werd in de studie vastgesteld dat leerlingen van particuliere scholen over het algemeen significant meer waardering hebben voor CLT dan leerlingen van openbare scholen. Leerlingen van particuliere scholen zijn ook geneigd om significant minder problemen te zien bij de uitvoering van CLT dan hun tegenhangers van openbare scholen. Bovendien bestond het enige significante verschil met betrekking tot taalactiviteiten tussen de bij de studie betrokken vrouwelijke en mannelijke leerlingen uit een neiging van de meisjes om een grotere voorkeur te hebben voor CLT-achtige activiteiten dan de jongens.

In Hoofdstuk 9 (Studie 3), Lesson Observations, wordt verslag gedaan van de resultaten van de observatie van Engelse lessen in de praktijktaalklas, dat wil zeggen over de mate waarin de bijgewoonde lessen communicatief van aard waren. Uit de studie komt naar voren dat de praktijk van het taalonderwijs op scholen voor voortgezet onderwijs in Tbilisi een weinig communicatief karakter heeft. De uitvoering van CLT werd daarentegen als bovengemiddeld moeilijk bevonden, met een waarde gelegen tussen de uitkomsten die werden gerapporteerd door de leraren enerzijds en de leerlingen anderzijds. De observaties maakten ook duidelijk dat de taalleerlingen de groep met de minste problemen in het leerproces zijn. Er werden geen specifieke problemen waargenomen met betrekking tot hun deelname aan de lessen, noch bij het spreken in het Engels, noch bij hun reacties wanneer ze in het Engels werden toegesproken. Het grootste probleem van deze groep is de enorme spreiding van de mate waarin leerlingen de taal beheersen. De leraren werden geïdentificeerd als de grootste bron van uitdaging/problematiek in het leerproces; vooral hun gebrek aan beheersing van het Engels, onvoldoende bekendheid met en begrip van de principes van CLT, te geringe praktische vaardigheden in het taalonderwijs en de waargenomen invloed van de traditionele, op de vorm gerichte taalonderwijsmethoden, vielen op. De waardering van andere aan CLT gelieerde problemen, zoals het grote aantal leerlingen in een klas, , een gebrek aan leermiddelen en technische faciliteiten, een toetssysteem dat niet compatibel is met CLT, kwam – qua mate van ernst – uit op een niveau gelegen tussen dat wat vastgesteld werd voor leerling-gerelateerde problemen enerzijds en leraar-gerelateerde problemen anderzijds. Aangaande het effect van het 'soort school' en bepaalde eigenschappen van leraren op het communicatieve karakter van het taalonderwijs werd vastgesteld dat het taalonderwijs in particuliere scholen van significant meer communicatieve aard is dan dat in openbare scholen. Een ander significant verschil in de communicatieve aard van taalonderwijs dat werd opgemerkt, bestond tussen centraal gelegen particuliere scholen en particuliere scholen in de periferie van de stad; het taalonderwijs aan de eerstgenoemde scholen had significant sterkere communicatieve eigenschappen dan dat aan de laatstgenoemde scholen. Ten aanzien van de invloed van leeftijd werd duidelijk dat jongere leraren er meer toe neigden om meer communicatieve vormen van onderwijs toe te passen en minder problemen ondervonden in het onderwijs-

proces dan hun oudere collega's. Ook werd duidelijk dat leraren met minder onderwijservaring een meer communicatief type onderwijs gaven dan hun meer ervaren collega's. Dit betekent dat meer ervaring niet automatisch leidt tot een betere aanpassing m.b.t. pedagogische principes; Met andere woorden: het maakt het loslaten van sterk aangehangen – maar mogelijk onpraktische – pedagogische principes moeilijker. Bij onderzoek naar de discrepantie tussen de houding van de leraren ten opzichte van CLT en hun feitelijke manier van lesgeven werd een behoorlijk groot verschil gevonden bij leraren aan openbare scholen maar niet bij leraren aan particuliere scholen. Deze resultaten laten zien dat een sterke acceptatie van en goedkeuring aan een voorgestelde lesmethode niet per se een voldoende voorwaarde is voor een succesvolle toepassing ervan in het klaslokaal.

In Hoofdstuk 10 (Studie 4), Learners' Communicative Proficiency in English, het laatste empirische hoofdstuk van dit proefschrift, wordt verslag gedaan van het onderzoek naar de communicatieve vaardigheden van leerlingen aan scholen voor voortgezet onderwijs in Tbilisi. Uit de analyse van de resultaten van dit onderzoek bleek dat de algehele beheersing van het Engelse door 1e- en 2e-jaars leerlingen in Georgië ongeveer op het CERF niveau A1 tot A2 lag, d.w.z. één tot twee niveaus lager dan wat van overheidswege in Georgië is vastgelegd als het beoogde niveau van beheersing van vreemde talen in deze leeftijdsgroep. Verder onderzoek naar de wijze waarop bepaalde onafhankelijke factoren deze resultaten mogelijk hebben beïnvloed leverde significante variaties op. Voor wat betreft de factor schooltype werd vastgesteld dat de resultaten van particuliere scholen significant beter waren dan die van openbare scholen, analoog aan de bevindingen van Studie 3 (Hoofdstuk 9). De communicatieve vaardigheid van leerlingen aan particuliere scholen, en vooral aan centraal gelegen particuliere scholen, bleek significant beter te zijn dan die van leerlingen aan openbare scholen. Dit betekent dat de kwaliteit van het onderwijs dat gegeven wordt in verschillende typen scholen in Tbilisi, samen met andere factoren, een behoorlijke invloed zou kunnen hebben op het eindresultaat, de communicatieve vaardigheid van leerlingen in het Engels.

Als de analyses van de resultaten uit alle vier in dit proefschrift beschreven studies worden opgesomd, kan gesteld worden dat, hoewel de situatie met betrekking tot CLT op het theoretische vlak ongeveer dezelfde is op alle scholen (Hoofdstuk 7 en 8), er significante verschillen zijn tussen de onderzochte schooltypen met betrekking tot de praktische kant van de zaak, zowel in de praktijk van het taalonderwijs als in de feitelijke communicatieve vaardigheid van de leerlingen (Hoofdstuk 9 en 10). Zowel de praktijk van het communicatief taalonderwijs als de communicatieve vaardigheden van de leerlingen zijn het best in centraal gelegen particuliere scholen, gevolgd door de particuliere scholen in de periferie van de stad. Voor de twee soorten openbare scholen zijn deze variabelen (onderwijspraktijk en vaardigheid van leerlingen)

vrijwel identiek, waarbij de openbare scholen significant lagere resultaten scoren dan de twee soorten particuliere scholen.

Waargenomen werd dat ook ervaring met extracurriculair taalonderwijs een significant effect had. In deze studie werd vastgesteld dat taalonderwijs door een privéleraar niet aantoonbaar bijdraagt tot het verbeteren van de communicatieve vaardigheid in het Engels van leerlingen in Georgië, terwijl tevens bevestigd werd dat particuliere taalscholen en blootstelling aan gesproken Engels (als moedertaal) juist wel bevorderlijk waren voor de verwerving van betere communicatieve vaardigheden van de leerlingen. In Studie 4 kwam ook naar voren dat het vooral de leerlingen van particuliere scholen zijn die profiteren van díe soorten extracurriculair taalonderwijs waarvan is vastgesteld dat zij bijzonder efficiënt zijn voor het verbeteren van de communicatieve vaardigheden in het Engels. Deze bevinding kan, tot op zekere hoogte, gebruikt worden ter ondersteuning van het argument dat de sociale achtergrond van leerlingen in particuliere scholen het voor hen mogelijk maakt om taalonderwijs van een hogere kwaliteit en met een betere gerichtheid op communicatie te krijgen, zowel binnen de eigen school als daarbuiten. Het eindresultaat daarvan zou een communicatieve vaardigheid zijn die veel groter is dan die welke leerlingen op openbare scholen kunnen verwerven die deze kansen niet lijken te hebben.

In Hoofdstuk 11, Conclusions, wordt een overzicht gegeven van de bevindingen van de vier uitgevoerde studies, en worden, al concluderend, de voornaamste uitdagingen/problemen geïdentificeerd, en worden context-specifieke aanbevelingen gedaan omtrent welke maatregelen er in Georgië moeten worden genomen die ertoe kunnen bijdragen dat het huidige taalonderwijs een meer op communicatie gerichte bezigheid wordt. Daarnaast wordt in dit hoofdstuk aandacht besteed aan de beperkingen van het voor dit proefschrift uitgevoerde onderzoek en worden er suggesties gedaan voor toekomstig onderzoek. Bij wijze van algehele conclusie wordt gesteld dat, in lijn met de bevindingen van het huidige onderzoek, en ondanks de radicale hervormingen die er op het gebied van het taalonderwijs in Georgië zijn bewerkstelligd, er nog veel moet gebeuren om dat taalonderwijs om te vormen tot een meer praktische en op vaardigheden gerichte bezigheid. Gelukkig zijn er op dit punt in Georgië de belangrijkster voorwaarden hiertoe – een positieve basis, dynamiek en aanwijzingen-ten-goede – aanwezig. Dit betekent dat, zolang aan bepaalde criteria wordt voldaan en bepaalde uitdagingen effectief ter hand worden genomen, de CLT een zonnige toekomst heeft in Georgië.